

VOLTAIRE ÚR HALÁLA

Írta: Ijjas Antal

(D'Argens márkinak, Poroszország párisi követének és meghatalmazott miniszterének levele Nagy Frigyes királyhoz, 1778 májusában, Párisból.)

Nem mehet, csak azonnal, amint felülni és tollat fogni tud: ír majd Sire, Felséged szerencsétlen miniszterrezidense, aki képzelje csak, a következőképpen kapta meg levelét!

Fekszem a köszvénytől inaszakadtan s miután kínbanfogant parancsaimmal összekinzom mindazokat, akik körülöttem vannak, végre mint-ha elszenderednék már késő éjszaka. Am később mégis újra csak felfszagat a fájdalom, amit Felséged is annyira ismer. Megkísérlem fellármázni összes enyéimet, már amennyire egy ilyen elvadult agglegényház-tartásban lehet, s végre odatámolyognak hozzám ketten-hárman, álmukból frissen felverve s én kiadom a parancsot, siessen patikusomhoz s az küldjön valami különlegesen erős reumagörcsoldót, lehetőleg patikussegéddel együtt, aki majd ellát vele. Ezután el tudok aludni, de mintha azt álmodnám, hogy odalent valaki éktelenül csapkodja a kapu kopog-tatóját és valósággal harangoz a csengőn. Álmodom, vélekedem újra és újra, miközben szörnyű fáradozással sokáig keltegetnek enyéim s végülis egy csizmás-köpenyes kurir áll előttem, miközben számomra megfogha-tatlan az, hogy mint változhatott át egy patikussegéd lovasfutárrá, az orvosság pedig, amit felém nyujt, levéllé. Miután két inas nagy ügyel-bajjal magasabbra fektetett, az odatartott gyertyavilágnál elolvastam Fel-séged levelét. Hogy hagyjam itt azonnal Párist és személyesen tegyek jelentést Felségednél Voltaire úr elhunytáról s annak minden apróságá-ról. Sire, ma még nem tudok. De négy-öt nap mulva igen; mindent meg-teszek, mert parancsom van rá: Kelj fel, vedd ágyadat s menj Potsdam-ba. Nohát — megyek Potsdamba.

Felséged szerencsétlen
D'Argens-a.

(Négy nappal később, ugyanaz ugyanannak.)

Sire, előző levele másnapján ideérkezett az angolok titkos küldöttsé-ge, a bajor örökösödési vizzályban a francia magatartást tisztázandó, mint ezt rendes értesítőim útján megtudtam. Ismerem Felséged kegyele-tét Voltaire úr iránt, de tudom, hogy amúgyis mindössze néhány fontnyi és azóta különben is koporsóban nyugvó csontjainál mennyivel többet számítanak Sire előtt Államának érdekei. Így tehát utazási parancsát visszavontnak tekintve nem megyek, hanem a titkos tárgyalásokról eddig megtudottakat, három jelentésben, hivatalosan mellékelem, a Voltaire úrról kívántakat pedig megírom így személyesen.

Látom, Felségedhez is eljutottak azok az ellentétes mende-mondák, amelyek azt bolygatják, hívó vagy hitetlen módon halt-e meg. Én a bi-zonyosat írom. Mindabban ami történt, nemcsak hallomás nyomán vagyok értesült, hanem a dolgok részese is. Noha nem a nyilvánosság előtt.

Talán azzal kezdem: egy szép napon levelet kapok Voltaire úrtól; örülne, íratta, ha minél hamarabb fel tudnám keresni. Noha már akkor nagyon erősek voltak köszvényes fájdalmaim, azonnal elmentem. A De Villette-palota ezen a napon még a szokottnál is élénkebb képet mutatott, az előtte, a lépcsőházban, a folyosókon, az elsőemeleti termekben ácsorogók és jövő-menők csoportjaival, akik mind a költő állapotában bekövetkezett rosszabbodásról és arról beszéltek, vajjon hogyan fog meghalni. Élete tanításai után fel akarja-e venni az Egyház szentségeit s az megadja-e neki ezeket? Eppen olyan nyilvános ügynek, mint amilyen egész élete volt, látszott ez a kérdés is. „Amellyel pedig ő maga nyilvánvalóan nem is nagyon törődik!” — gondoltam, miközben arra várva, hogy bejuthassak, éppen De Villette marquise-vel beszélgettem.

Amint Sire bizonyára több ecsetelésből is tudja, hatalmas termetű és kövér, bátran mondhatnám óriási hölgy ez, akit most szinte félelmetessé nagyítottak aranybrokát ruhájának beszótt virágai és szoknyájának aroncsai. Természetes, hogy rögtön azt kérdeztem tőle, mint van a bölcs.

— Nagyon rosszul — ujságolta viharosnak tetsző lelkesedéssel, miközben ott ült a betegszobába vezető ajtó mellett s a törékeny asztalka valóságos zsámollyá látszott törpülni előtte. Látható örömmel töltötte el, hogy a világhírű ember az ő házában hal meg, s így az ő neve és palotája benne maradnak az író dicsőségének fénykörében. Egész sugárzón tette hozzá:

— Milyen fenséges, hogy ez a nagy ember nem vonja meg halálának látványát tisztelőitől!

Nyilvánvalóan azt értette, ami a valóság is volt: hogy vendége képes lesz úgy halni meg az idegyülekező száz és száz kíváncsi előtt, mint valami színész, aki eljártssa a halált s a haldoklást nyílt színpadon. S ez az asszonyfeletti méretű óriásbaba el volt tőkélve rá, hogy kellő órában megnyitja a halálos szobába vezető ajtókat a nagy látványosság számára.

— A nagy férfiú tisztelői közül legalább kétszázan kérték már tőlem, értesítsük őket, ha a vég elérkezik — mondotta. S megkérdezte gondterhelten: — De hogyan értesíték egyszerre kétszáz embert? Az elkésők mind megsértődnek és valamennyien rám fognak haragudni... Nem tudna tanácsot adni?

Richelieu herceg, aki eddig két hölgyet tartóztatott fel, hogy erőszakkal be ne menjenek a betegszobába, meghallotta ezt s felénk fordította kegyetlen és züllött arcát.

— Kétszáz? Drága barátnóm, jó lesz, ha nem ötszörannyi ember tolong és követelődzik majd körülöttünk... Kérem, ne törődjék velük. Minél több embert sért meg valaki, annál többre tartják! — s a herceg súlyosan lecsüngő ajkai megremegtek. Richelieu bíboros dedunokaöccsének az a büszkesége, hogy ő: XV. Lajos korának és a régensségnek egyik legnagyobb fennmaradt élő emléke; mindenki tudja róla, hogy barátnői, akiket egyazon időben tartott, valósággal szétszórt háremet alkotnak Párisban, ő pedig élvezte a botrányokat, amelyeket keltett. Most azonban évek óta egyedül a márkinóvel emlegetik, s az láthatóan büszke erre a

szörnyeteg roncs óriásra, a mindenkivel szembeforduló düh és gőg fél-őrültjére, akinek markában a haldokló aggastyán volt. A herceg gyanakodva méregetett: — Vajon miért kérte betegünk Önt, Márki? S négy-szemközt kíván Önnel beszélni, amint mondta!

— Engedjük neki ezt az örömet — kérte a pompázatos óriásbaba. — Hiszen ő úgyis elmondja nekünk... — s megszorította karomat, éppen a reumasát. Csak úgy villámlott bennem a fájdalom. Meg is mondtam neki, hogy engem minden más démon elhagyott, amióta belém költözött a leghatalmasabb, a köszvény, s én is szinte mint haldokló szeretném látni Felsőged öreg barátját. Egész csoport látogató állt hozzánk közel és lesett bennünket. Két fiatal főúr, akik kötelességüknek érezték tündetően mutatni ki hódolatukat a Franciaországot vezető szellem előtt; egy Leroix nevű kicsiny író és kicsiny ember, akin látszott, mily kimonidhatatlan gonddal hozta utolsó és egyben egyetlen ruháját, hogy el tudjon ide jönni s ne ríjjon ki nagyon a kopottsága; egy ismert nemesi, sőt törvénytelenül főnemesi származású félvilági hölgy, aki szintén a nagy író előtti tisztelgéssel akarta kimutatni szellemének előkelőségét; és így tovább. Irígyen pislogtak, mikor mi bementünk.

Sire, én hazát cseréltem Felsőged nagyságáért, de hitet nem; s ha nem hittem volna eddig is abban, hogy van lélek, amely merőben más mint a test, nos: ezt ettől a pillanattól kezdve hinnem kényszerített volna az a látvány, amely elélem tárult. Tehetetlen vázat vártam, de helyette egészen mást kaptam — az aggastyán fölséges volt. S lehetett-e más, mint a lélek az, amely e néhány maroknyi csont és bőr fölött uralkodott? Magasan felpolcolva feküdt ágyában, és sohasem látszott még ennyire, milyen apró. Mindössze gyermektestnyi gnóm. Arcából mégis a maga gunyoros lángelméjének ereje sugárzott, pedig ez az alma-kicsinyességűvé azott, teljességgel fogatlan arc, vékony, sűrű csecsemőráncával: ontotta a lázat. Ha az ember csak pusztán testből állana, akkor minden erejének legfeljebb pislákolnia lehetett volna. De a lélek uralkodott a test felett.

— Még mielőtt mint halottat eltemetne, eljött mint beteget meglátogatni, kedves Márki. Köszönöm Önnek. És higgye el, mitsem sajnálok jobban, mint azt, hogy nem viszonzhatom az irgalmasság e testi jó-cselekedeteit.

Udvariassága még a régenység koráé volt, ifjúságáé; epével kevert szellemesség itt a halálos ágyon is. Meghatódva nem tudtam mást felelni, mint ezt: könnyen viszonzhatja látogatásomat az én betegágyamnál olyan valaki, aki ennyire ifjú maradt, mint ő. Megértette, mire célzok s arra kért, ne vegyem fiataltsága jelének, ha ennyire fiatalsága korának stílusában szól... — Dehát az ember valamilyen formában mindig ragaszkodik fiataltségéhez. Ha más módon nem, ilyen öreg tréfával! — tette hozzá. Azután vendéglátóihoz fordulva megkérdezte, van-e valamilyen ujság odakünn, amióta utoljára voltak benn nála.

— Liancourt herceg járt itt — hízelgett neki Mme de Villette. — Megmondtam neki, hogy Ön éppen szendereg. Azt válaszolta, hogy ez csak könnyebbé teszi küldetését. Mert noha csak mint magánszemély szívesen meg is látogatta volna Önt, most mégis úgy jött, mint a királyné főkamara. Annak kifejezésével, hogy a királyné rendkívül

kíváncsi Voltaire úrra s részvétellel hall betegségéről — de az udvari szertartásrend nem ad módot arra, hogy eljőjön. Am a herceget megbízhatta ennek közlésével. S képzelje, ezt azóta nyilván egész Páris tudja, mert akkor, amikor a herceg ezt nekünk mondta, szokásos érdeklődő vizitjüket tették... — s elkezdte felsorolni azokat a látogatókat, akik ott voltak és szétvitték a hírt.

A beteg unottan, majdnem bosszúsán hallgatta.

— Szívesebben vettem volna, ha mégis módot találnak erre a látogatásra. A királyt én ugyan nem szeretem, mert francia vagyok, ő pedig bajornak szövődött anyja bordái között. Van ugyan néhány Bourbonvonása és kívülről Bourbon-bőr vonja be, de alattuk nem más, mint sör-hájú és sör-hasú bajor. Viszont a királynő, ha osztrák is ugyan, de legalább gyönyörű. A Tavasz jelent volna meg vele ágyamnál. Igaz, hogy feleslegesen, mert Önben, kedves Barátnóm, itt virul mellettem a nyár... — S a démoni erejű aggastyánnak volt kedve rámosolyogni a fölcicomázott hűsgömbökre. — ...Azonban — tette hozzá — semmi szükségem nincs Ófelsége a Francia Királyné látogatására, minthogy én egy sokkal nagyobb Felsőnek, a Halálnak várom látogatását.

Az asszonyi hűstorony megfenyegette kisujjával (egyéb szó híjján mégiscsak „kis“ újjat kell mondanom): — Csak semmit a halálról. Az Ön halhatatlan ajkán ez a szó... Nem akar valami erősítőt?

— Nem! — s most feladta az udvariaskodás minden színjátékát. — Nagy barátomnak, a porosz királynak követével szeretnék pár szót váltani... — A hangjával úgyszólván kidobta házigazdáját. Siettek eltűnni és azt, amit a királyról és a királynőről mondott, elmondani odakünn, hogy a hírhordozók azután órák alatt felbőszítsék' az Udvar-t és az ahhoz szítókat Voltaire úr ellen. Mi pedig egyedül maradtunk. Én már akkor ültem, szorosan az ágya mellett, egy apró puffon. Lázás ujjai odanyúltak az enyéim után.

— Mit szól ahhoz — s utánuk intett fejével — hogy a markukban vagyok.

— Pontosan ezt gondoltam róluk már odakünn...

A szinte égető újjak visszahúzódtak a takaró alá. Amit ezután beszélt, halkan mondta, de oly tisztán és egyenesen, mint aki leejtett válláról minden szerepet s most csak igazi önmaga: — Úgy emlékszem Márki Úr, hogy Ön valamikor a Saint Sulpice növendéke volt s azóta is úgy nyilatkozott, hogy hitét mindig megtartotta.

— Ha gyarló keresztény módján is, de hívő maradtam s szeretném, ha az Örök Könyörület ezt életem jobbmérébe tenné.

— Ha pedig én emiatt gúnyolódtam volna, ami valószínű, kérem bocsásson meg... s most a csuklómra tette égő ujjait. — Ostoba voltam. Olyan Istent akartam, mint amilyen egy matematikai ábra. De tegnap ért valami s azóta tudom, mennyire nem volna Isten az, akit meg lehetne szerkeszteni, mint megadott szögeiből és oldalalaiból valami sokszöget!

Nem tudtam rá mit mondani. Ezekben a dolgokban az ember olyan elfogódott. Ő pedig kíváncsian nézett, szinte gúnyosan. Meg is értettem. Hatalmas és mozgékony szelleme most sem tudott lemondani arról, hogy

ne viselkedjék oly fensőségesen, ahogy megszokta egész életében. Vilámként járt át a gondolat, hogy az igazsághoz, ha azt meg is akarjuk valósítani, mennyire szükséges az alázat — igenis az értelem és az egész ember alázata. Arra is gondoltam, mennyire kár, hogy ő ezt már aligha tudhatja meg; nem nagyon lesz alkalma tovább menni az úton, amelynek kezdetét megpillantotta. De kísérteties volt, hogy a beteg aggastyán — persze a maga módján — ugyanerre gondolt. Elvonta újjait s a hangja megtört:

— Milyen kár, hogy ezt: már aligha írhatom meg!

Ez több volt, mint nagyszerű. Írói volt. Ez a párnáira esett, fogatlan arcú, alapjában véve gőgös és gonosz gnóm, izról izre író volt, aki azonnal és görcsösen közölni akarja másokkal azt, amit ő tud és gondol. — Lehunyta szemeit. — Meg kellene gyónnom — mormolta s egyszerre csak kényes és nyugós lett. Csak kezének mozdulata fejezte ki, hogy segítséget vár. Tőlem!

Az ajtó felé intettem: — Tart talán... tőlük?

Csak bólintani tudott. Mintha csak hallgatóztak volna odakünn (pedig biztosan nem tették, hisz oly távol volt az ajtó és mi oly halkán beszéltünk), aranyvirágos brokátjának egész pompájában szemrehányóan vitorlázott be Mme de Villette:

— Kedves Barátom, attól tartok, túlsoká marad betegünknel s ez kimeríti őt... — A nyitva maradt ajtón át az előteremben összezsufolt tolongók figyeltek be lábújjhegyen, élvezve a pillanatot, hogy beleshetnek egy füledt betegszobába, amely telve volt egy szinte már feloszló test párájával s a kénes kenőcsök éles szagával. A függönyök színe, a fehér faltapéta éles aransávjai: sárgává tették a levegőt. Az óriás parókájú törpe az ágyon, elkínzottan mosolygott: — Belehalok ebbe a gondoskodásba... Fenséges barátomnak szeretnék üzenni követe által... Kérhetnék számára kis időt?

Az ajtó bezárult s kirekesztette a kíváncsi szörnyetegeket. De azért tudtam, legfeljebb percekig maradhatok még.

— Látja mibe kerültem? — panaszkodott Voltaire úr. — Ez a szörnyű asszony s a még szörnyűbb Páris... Mostmár tudom, magam vagyok az oka, hogy így vagyok: a betegségem elején, amikor azt hittem, hogy még sok időm van hátra, elüldöztem magamtól Dufour Atyát és nyilvánosan kijelentettem, hogy Istennel egyedül kívánok szembenézni. Most a gyűrűn, ami körülzár, nem hatolhat át más, csak az isteni kegyelem. Hinnem kell benne, hogy eljött a halálnak ebbe a sárga barlangjába... Akármilyen hihetetlen is, de tegnapelőtt éjszaka egyszerre csak láttam életemet a maga valójában s azonnal tudtam, hogy ez a végső irgalom. Ah, mennyire örülök, hogy nincs igazuk azoknak a nyomorult janzenistáknak, akik azt állítják, hogy Isten fősvényül méri ki a kegyelmet... Micsoda vakmerőség azt gondolniok, hogy emberi kicsinységükkel belelátnak Anna gondolataiba, Aki végtelenségében egyedül gondolhatja át és ismerheti meg Önmagát! — Ismét megragadta a kezemet.

— Mindezt, amit most mondok, tegnap óta egyszerre csak látom. Olyan magátólértetődő az igazságuk, hogy nem tudom, mint vélekedhettem eddig másképp. Szerezzen papot, aki... — s nem tudta befejezni.

— Talán mint orvos jöhetne be! — töprengtem. Legyintett s erőtellenül felelte, hogy orvosai s élükön Trochu, nem engednének ágyához más orvost; Trochu egyébként is főoka lesz halálának; még szellőztetni sem enged s egészséges ember is hovatovább elpusztulna ebben a hetek óta elhasznált levegőben. — Még egy ablakot se nyitathatok ki — panaszkodott Voltaire majdnem síróra fordult hangon — a többit képzelje hozzá! Bizhatom Önben?

Hangosan mondtam igent, mert már jött is Trochu, s Felsőged párisi követének kotródnia kellett ennek az orvosfenevadnak ostobasága elől, amely méretében már majdnem főséges volt.

Mit tehettem? Az ügy mindenképpen sürgősnek látszott és így gyaloghintómat első fejvesztettségemben a nunciushoz vitettem. Sire-nek már többször irtam erről a csodálatos olaszról, akit Róma általunk kiismerhetetlen módszerei valami homályos teológiai tanszékről emeltek nemcsak a diplomáciába, hanem mindjárt ide Párisba, anélkül, hogy bármiféle előképzettsége sőt sejtelve lett volna a politikai szolgálatról. Szubtilis hitudós, íróasztalánál állandóan valami ilyesféle könyvön dolgozik, s az ember nem tudja elképzelni, mint lehet mégis a legtájékozottabban értesült s a leggyorsabban cselekvő diplomata valamennyiünk közt itt, a nunciatura zajtalan s teljesen néptelennek tetsző palotájában, ahol nyoma se látszik semmiféle hivatali működésnek, még titkároknak és írkokoknak is alig. A látogatókat maga az öreg kapus kíséri fel a széles lépcsőn egy előszobába. Kopár arcú öreg pap bíbelődik itt kényelmesen az asztalán levő néhány irattal s bejelentés nélkül azonnal bevezet a nuncius dolgozószobájába, ahol az ember szembetalálja magát egy megzavarhatatlan nyugalomú pillantással. Semmi főpapi nincs benne — idejövetele előtt sebtében szentelték címzetes érsekévé valamelyik kisázsiai városnak, amely Szent János hátborzongató Jelenéseiben szerepel. Leteszi a tollat, elem jó, barátságosan leültet és két perc múlva felvilágosít, hogy ő maga mitsem tehet ebben az ügyben: neki Párisban semmi, de semmi egyházi joghatósága nincs, s ha bármiféle egyházi cselekménybe elegetedne, az csak felszítaná a vitát a francia papság gallikán egyházi függetlenségének kérdésében, ami most a legrosszabb lenne. — Az ügy a párisi érsek elé tartozik... — közli gondterhelten. De abban, hogy megígéri, hogy imádkozni fog a nagybetegért, mégis csak van valami félelmetes komolyságú. Ez az ember, aki Róma valamelyik mocskos sikátorából, valami koldús családból, talán tizenhat gyerek közül került valamelyik szemináriumba, ahol évtizedeken át koplalt és tanult s onnét egyenesen a katedrára lépett, olyan áthatolhatatlan, csiszolt és sugárzó, mint valami nemeskő, s aki most hogy délre harangoznak, ide az íróasztalához behozott tálcán fogja megenni ebédjét, egy agyagcsupor főzeléklevest és egy pohár bort: szentéletű ember. — Ezt gondolom magamban, míg a gyaloghintó vivőit az érsekség felé nógatom, hogy ott legyen még a hivatalos idő lezárása előtt. Döbbenet fogad ott, rengetegen várnak kihallgatásra, de engem külön az oldallépcsőn visznek fel és soronkívül engednek be, és a társaságban mindig mosolygó, szikrázóan szellemes érsek: gyanakvó várakozással fogad — miféle komplottba akarhatom bele-

keverni őt én, az eretnek porosz király követe? Meglepődik, amikor meghallja, miről van szó.

Mindaz, ami Voltaire körül van, közli, erősen politikai természetű. Az uralkodópár minden ellenzéke mindig az Udvar és politikája ellen igyekezett tekintélynek kijátszani Voltaire-t. Ez a dolog egyik fele. A másik fele pedig az, hogy pár hónappal ezelőtt az maga kért gyóntatót, nem volt hajlandó tévedéseit visszavonni s majdnem kidobta Dufour Atyát, aki Voltaire hosszú huzavonái ellenére is ragaszkodott ehhez a feltételhez. Most is ez lenne a főkérdés, és éppen az a kérdéses, hogy Voltaire visszavonná-e azt a valósággal már külön evangéliumot, amit egy hosszú életen át hirdetett. S a kitűnő politikus érsek egy pillanat alatt kitűnő teológussá vedlik, aki röviden, de tündöklően kifejti Voltaire eretnek tanításait. Igen, mondta az érsek, Voltaire hitt s talán ma is hisz valami Istenben, aki azonban csak magának a megfejthetetlen létezésnek elvont, személytelen, nem is lény, hanem tény, s nem az, ami Isten a maga valójában: élő Személyiség. S hogy áll Voltaire azzal a Jézus Krisztussal, aki azt mondta, hogy csak Általa ismerhető meg az Atya...

Bármennyire is szeretném elbámulni a politikus főpap mezéből kilépő hittudóst, félbeszakítom és elmondom neki, amit Voltaire nekem mondott, s Felsőgedtől tanult taktikával megpróbálok az ügynek éppen politikai oldalai segíteni: Voltaire megfordulása halálos ágyán — vereséget jelentene azoknak, akik őt a maguk oldalán akarták kijátszani, tehát...

S ekkor ő szakít félbe, mégpedig roppant meglepően, mert — s ez nagyon is így van Sire — az Egyház és papjai sokszor meglepőek. A tíz perc alatt, míg nála voltam, három lényét és két színváltozását láttam a párisi érseknek. Első lényé a politikus volt, amely alól azonban kilépett a hittudós, a hittudós alól pedig egész egyszerűen maga a pap. Mert — s a dologban ez volt a legmegdöbbentőbb — a papok éppen ezzel szerzik az embernek a végső, nagy meglepetést, amikor visszavedlenek papokká. Kijelenti az érsek, bosszúsan, majdnem méltatlankodva, hogy Voltaire ügye ebben a formában, ahogy utoljára elmondtam, független minden politikai tekintettől, pusztára lelki teendő, amelyben az Egyház mindenképpen ott áll a haldokló üdvösségének nagy érdeke mellett... S ő, az érsek, hajlandó minden beavatkozásra, engedményre és gyorsaságra, csak adja határozott bizonyosságát a beteg annak, hogy élete tévedéseit nem osztja többé.

— Vonja vissza a száz kötetet, amit írt? — kérdezem s élembe tűnik az epés és gögös arc, az óriási parókában a betegágyon, s reménytelennek érzek minden továbbit.

Ominenciája eltöpreng s az arca egyszer csak felderül. — Idehallgasson Márki — mondja oly egyszerűen és szelíden, mint valami falusi plébános. — Mi lenne, ha Voltaire úrral aláíratná Szent Athanáz Hitvallását. Mi nem ragaszkodunk egy parádés visszavonáshoz, az most lehetetlen és sürgősen kell cselekedni. Annak bizonyosságát, hogy ő a teljes katolikus hitben halt meg, csak halála után közölnők, mert ez mégiscsak kell az igazsághoz és ahhoz, hogy a hívők ne botránkozzanak meg azon,

hog ez az ember megkaphatta az Egyház végső Szentségeit. Ha a hitvallás elismerése megvan, akkor akárhogy is, akár titokban, hogy ne keltsünk feltűnést, de ha kell, erőt is alkalmazva, hogy a gyóntató bejuthasson a betegszobába, azonnal küldök papot!

— S Szent Athanáz Hitvallása! — álmélokodom. — Miért éppen az?

Öminenciája nagy sietségben kell, hogy legyen. Kihallgatásom alatt már kétszer is felbukkant titkára és szemrehányóan nézett rá. Éppen azért, mostmár fel is áll s míg kikísér, adja meg a választ: — Mert az írja körül legszabatosabban az isteni Egyéniséget, akit a beteg egy hosszú élet alatt tagadott!

Azt akarom kérdezni, honnét szerezhetem meg a szöveget, de ő máris magától válaszol: — Benne van minden breviáriumban is... — suttozja mint valami nagy politikai titkot a fülembé, úgyhogy a künn várakozók bizonyára azt hiszik, hogy valóban ilyent mondott. Én pedig a nagy kegykönyv-kereskedéshez rázatom magamat. Ott magam veszek — mi mindent meg kell érnie az embernek! — egy breviáriumot.

Itthon azután magam kiírtam belőle Szent Athanáz hitvallását, s bizony, ha nem volna olyan hosszú, ideírnám még egyszer, olyan gyönyörű. De Felsőged is hozzá tud férni s talán ismeri is; utólag felvilágosítást szereztem egyébként arról is, hogy a protestánsok is érvényesnek tartják, hisz a niceai zsinat döntése a Szentháromságról. Akármilyen meghökkentő, de ezt kell tennem a haldokló elé, hogy megsemmisüljenek azok a tévedések, amelyeket oly hosszú élete alatt leírt, mondott és élt. Ah, gondolom magamban, milyen egyszerű ez az egész dolog és milyen könnyen megoldottam.

De másnap, amikor meglátogatam a beteget, kiderül, hogy nem könnyű és nem oldottam meg. A palotában való érdeklődés, amikor megjelentem, nagyobb volt, mint amilyent az ügy számára kedvezőnek ítélttem. A herceg fenyegető udvariassággal fogadott. Kiderült, hogy a de Villette-palotának száz szeme és száz füle van Párizsban, mindenki tudja, hogy tegnap a nunciaturán és az érsekségen jártam (noha nem on n é t tudják. Valakik nyilván láttak bemenni). A herceg szemrehányást tesz e látogatásokért, be sem akar engedni a beteghez. Hiába tagadok, követelődözöm, sőt könyörgök, hogy a beteg kérésére egy utolsó üdvözetet akarok megmutatni és aláíratni: a válasz bosszús „nem“! — Valami olyant akar Ön, amit a beteg nem akarhat, mert nem válna előnyére — cirkalmazza körül és hártja el a dolgot a herceg. Meg vagyok róla győződve, hogy ha nem vagyok külföldi követ, mellen ragad és kidob még mindig óriás erejével. Végül is otthagya az ablak mellett állnom a sarokban.

Kínomban mosolygok, megpróbálok beszélni emberekkel, de amíg beszélék, a gondolataim háta mögött azon gondolkodom, mit tegyek. Végül elhatározom, hogy elmegyek az érsekségre és rájuk bízom a dolgot. De lesz-e hozzá elég idő? A betegszobából rossz hírek szivárognak ki. Mme de Villette-en kifognak az események: nincs itt, egyszerre összeomlott, nem bírja tovább, s ha lesz látványosság, ő lesz az egyetlen, aki nem láthatja. A herceg az, aki bemeget és kijő. Elmegyek, szeretnék si-

etni, de a köszvényem úgy ég az egyik lábamban, mint valami jéghideg tűz.

Megállok a teremnyi széles folyosó egyik zugolyában s akkor oda-sompolyog hozzám az a Leroix nevű kis író, akit az előző nap is láttam, s azóta tudom, miért van itt. Egyik kiadója küldte, hogy írja meg majd újságfüzetül Voltaire halálát. Egyébként jobb dolgai közül egyet-kettőt megküldtem Felséged magánkönyvtárának is; nem tudom, olvasott-e tőle valamit. Kopott, fáradt emberke, örök pénzhajszában, harácsoló kiadók gályarabja. Általában spanyol dolgokat fordít, vagy lop, vagy ír; ontja a betűket a spanyol csavargók közé keveredett grófok, hercegek, hölgyek kalandjairól. Neki magának is olyan a külseje, mintha valamelyik madridi regényének egyik — persze egyáltalában nem gróf vagy herceg — szereplője lenne. Már találkoztunk néhányszor, ami annyit jelent, hogy pénzért kért tőlem és adtam is neki. Most is bevárom, hogy ne udvariatlanul rázzam le — s az ember azt sem tudja, mikor veszik hasznát Felséged érdekei is olyan olcsó és ügyes tollnak, mint az övé. Körülöttünk az emeleti folyosón úgy jönnek-mennek az emberek, akár az utcán, bárki bejöhét, nem kérdezik, úgy is tudják, hogy Voltaire úr halálának nagy látványosságát akarja bevárni.

— Sajnálom Önt, Márki Úr! — mondja a nem nagyon tolakodó kopottságú Leroix. Én megkérdem tőle, mit hallott. — Amit a többiek — válaszolja. — Hogy hol járt. Mint áll az ügy?

A majdnem rongyos kis íróban van valami olyan megvesztegető, hogy minden teketória nélkül elmondom neki a dolgot; arra gondolok, legfeljebb megkérem majd, ne mondja el senkinek. A kutya se törődik velünk, olyan bizalmasan tudunk a bemélyedő sötét, félkörű zugolyban elbeszélgetni, hogy titkos kabinetemben sem különbül. Elbeszélék neki mindent — egész Szent Athanáz Hitvallásáig. Elgondolkodik s végül fél-szezen így szól:

— Hát ezt meg kell tenni, Márki Úr! Próbáljon visszamenni hozzá, bármely ürüggyel, bejutni hozzá és aláíratni vele. De elég végső segítségül a beleegyezés megszerzése is. S mondja meg neki, hogy a többiekkel együtt majd bemegyek az ágyához én is... ismer, többször jártam nála, hogy írjak róla... szóval közölje vele, hogy kölcsönösen valami jelet adunk egymásnak s én feloldozom!

— Kicsoda? — kérdezem és rábámulok, s csak akkor látom, milyen ostoba vagyok. Hiszen erről a Leroux-ról én is tudtam eddig is, hogy valamikor pap volt, sőt most is, de sohasem végzett egyházi szolgálatot, csak titkárkodott meg írt a világban, úgyhogy pap-volta évtizedek óta éppúgy nem jut az emberek eszébe, mint például Felségedről az a fel-tételezés, hogy mondjuk a kapucinusok rendgenerálisa.

— Legyen nyugodt, érvényes lesz! — mondja ő nyugodtan. — Azt hiszem, egészen a végét járja. Forduljon vissza és menjen a herceghez. Legyen erőszakos!

De nem kellett erőszakosnak lennem. Előre megírom, hogy ami a végén történt, az roppant bizonytalan; de a reményem abban, hogy mégis megtörtént, éppen azon alakult, ahogyan a herceg viselkedett.

Odamegyek hozzá és megkérdem tőle egész durván: — Miért nem enged be? Csak nem gondolja, hogy meggyóntatom őt? Utolsó üdvözlét akarom aláíratni vele.

— Nos — válaszolja ő —, hát csak menjen be. Már úgylis haldoklik. Jőjjön! — Bejött, egyedül velem, de a nagy hálóteremben egyáltalában nem voltunk egyedül: a sarokban, az aranylábú asztalka körüli kis karosszékekben a haldokló orvosai várták kimerülten, mi lesz; a beteg elzavarta őket magától. Fásultak és fáradtak voltak, nem is érdekelte őket már semmi, csak az, hogy a várakozás érjen már véget — minél hamarabb... Engem sem érdekelt, hogy a herceg is bejött velem — majd csak lesz valahogy.

Gonoszságból engedett be, de az én koromban tudja már az ember, hogy a gonosz sokszor éppen akaratán kívül művel jól. Gyönyörködni akart csalódásomban. Érdekes, nem látszott mintha haldokolna Voltaire úr, csak roppantul nyugtalannak látszott és gyöngének. Arcán felvillant, hogy felismer.

Én akkor ott, a herceg jelenlétében lettem elébe a papirlapot, amelyen nagyon is jól olvasható betűkkel állott a szöveg. — Az utolsó üdvözlét, amit alá szeretne írni... — mondtam neki hangosan. A fakó arcon átfutott az élet lehelete. Szemén látszott, hogy elkezdti követni az első sorokat, amelyekben az áll, hogy miért szükséges ez a hitvallás: hogy a katolikus hitet tévedés nélkül valljuk. A haldokló visszaesett gyermekébe, úgy olvasott, hogy ajkai is mozogtak, attól félttem, ki is mondja a szavakat. De nem volt annyi ereje, hogy száján szavakká tudtak volna formálódni a hangok.

— Ön csodát tesz — mondta halkan a herceg. — Magához tért a beteg! — Ekkor azonban ez egy pillantást vetett a hercegre. Ez a szem, Voltaire úré, most összeszedte az élet minden végső erejét és akaratát, s a parányi gnóm, aki még tegnap óta is még kisebb lett, el tudta küldeni pillantásával a Richelieu-dédunokát. A roncsában is óriási öreg férfi mogorván ment az ablakhoz, s egész viselkedésében ez volt az egyetlen emberi, a jólneveltségnek az az ösztöne, amellyel nem kívánt belepillantani egy magánlevélnek tudott írásba. S az üvegesedő szemek végigsiklottak a dicsőséges sorokon, amelyek kifejtik az Öröktől Létezőnek három személyét, egy természetét, isteni azonosságukat, de egyéni különbözőségeiket, láttam hogy ámulattal pihentek meg a csodálatos sorokon: „Három Személy, de nem három Isten... S nem három Atya, vagy három Fiú, vagy három Szentlélek!“ Megnyugvás, bámulat, félelem s valami kínzó vágyakozás váltakoztak az arcon.

— A Szentháromság! — suttogta bámulóan és elbűvölten, és ezek voltak utolsó szavai, amiket azonban már csak lehelt. Mikor markába szorítottam az író ónt, a kéz viaskodott az erőért, hogy mozdulni tudjon. De nem tudta aláírni. Még egy oly gyenge V-betűt sem tudott alákarcolni, pedig látszott, hogy a kézben benne van a V-betű mozdulata. Láttam, nincs sok tennivalóm. Megkérdeztem, hall-e még? Mintha bólintott volna. S akkor fülébe suttogtam egyetlen mondatban, amit Leroux hagyott meg. Az lett volna-e a megértés jele, hogy a feje hátraesett? De

talán a szeme még élt: az ajtó felé tapadt várakozva. Erre odamentem az ajtóhoz és kinyitottam:

— A beteg szeretne elbúcsúzni látogatóitól! — mire válósággal félre sodortak, de láttam, hogy Leroix a második vagy harmadik sorba ügyeskedte magát. Félóra múlva Páris megtudta, hogy Voltaire úr meghalt.

— Nos — kérdeztem másnap Leroix-t, amikor felkeresett.

— Nem tudok semmi biztosat, felelte ő roppant komolyan. Kerestem a tekintetét, ő az enyémet, intettem neki s feloldoztam magamban. Nem tudhatom, mi történt benne. De ha meg akarta találni az isteni kegyelmet, az is megtalálta őt.

Igy történt. S különös, hogy noha egyikünk sem beszélt ezekről a dolgokról, mégis hamarosan egész Páris beszélni kezdte, hogy valami mégis történt, Felsőged követe azonban királyi ura ügyeinek szerezne felesleges nehézségeket, ha nyilatkozna. Hisz végeredményben mi az egész? Egy papírlap aláírására erőlködő mozdulat. A többi titok marad — Arouet Francois Voltaire és a Szentháromság között. Arról, amit tettem, nyilván Felsőged is jobbnak látja nem beszélni. De — s nem mint követének, hanem mint egyik legrégebb barátjának, — megbocsájt hűség, öreg D'Argens-ának!

KELL AZ ESŐ

*Ha beborult, mért nem esik?
Hadd verje a ház tetejét!
Hüljön le a forró cserép,
Sápadjon el a tüzes ég!*

*Kell a csepp az akácfára,
Beteg karja minden ága.
Kell a napraforgószárnak,
Ne húzza fejét a bánat.
Várja a gyom — az is élne,
Lilakendős virág-féle,
Muskátlis érte tikkad,
Kell a nap-vert aranycsíknek,
Hogy szívárványt üssön által,
Villámszikkás kalapáccsal.*

*Kell a szekér kerekének,
Széthúzzák a repedések.
Kell az ekevas elébe,
Ne csorbuljon ki az éle.
Villa-nyél is szomjan moccan,
Rászegezett acéltokban.
Kerítések töve megdől
Égre leső figyelemtől.
Kell a nedv a szűz hordónak,
Fürösztetni libatollat,
Lágy harmata asszonyhajra,
Ölelkezzék szép fonatba.*

*Csapj le eső poros fűre,
Alattomos kazal-tűzre,
Kocsinyomba fogott tócsa
Frissüljön fel riadódra.
Csurgass árkot lovak szőrén,
Zsíros kalapoknak szélén,
Örüljön a szegényember,
Sóhajtása pihenjen el.
Pettyezd ki a járdakövet,
Elevenedjék az öreg.
Aki meg a várost járja,
Gondoljon a falujára.*

*Hull az eső ritka-ferdén,
Két markomat telemerném,
Mert a cseppje kerek, fényes,
Földredobott húszfilléres.
Kisgyerekek üres vödre
Behorpad a nagy örmre,
Síkos ablak síma háta
Bizsereg a csorgására.*

*Öszecsukom az ernyőmet,
Hadd verjen rám minél többet.
Kell az eső hűvössége,
Megtisztító fürdőzésre.
Emberök közt várnak engem,
Felhőknel is fehérebben.*

Simon Emil